הִנִּיעוּךְ – איני חפץ לפנותן, והרי הן לך במתנה, ופנה אותן אם תרצה. אם אין חבירו חפץ, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ לבעל הכותל, וחייב לפנותן. אך אם מְשַׁקְּבֵל עָלָיו חבירו, והתחיל לפנותן לעצמו, נמלך בעל הכותל וְאָמַר לוֹ לחבירו, הֵילְךְ אֶת יְצִיאוֹתֶיךָ – אשלם לך מה שהוצאת לפנותן, וַאֲנִי אֶטּוֹל אֶת האבנים שהיו שֶׁלִּי, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, והן שייכות לחבירו.

הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ מלאכה, ללקט בְּתֶבֶן וּבְקַשׁ, וְכשׂשיים, אָמַר לוֹ הפועל תֵּן לִי שְׂכָרִי, וְאָמַר לוֹ השוכר טוֹל מַה שֶּׁעָשִׂיתָ – התבן והקש שליקטת בִּשְׂכָרְךָ – במקום שכר, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, וחייב לשלם לו כסף. אך אם מְשַׁקְּבֵל עָלָיו הפועל, ולקח את התבן, נמלך השוכר וְאָמַר לוֹ לפועל, הֵילְךְ כסף שְׂכָרְךָ, וַאֲנִי אֶטּוֹל אֶת התבן שהיה שֶׁלִּי, אֵין שׁוֹמְעִין לו.

גמרא

נחלקו אמוראים בדין המשנה: שנינו שגינה שנִּפְחֲתָה יכול בעליה לזרוע למטה, רַב אָמַר, זהו דווקא כשנפחתה בְּרוּבָּהּ. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, אף בְּאַרְבַּע טפחים. מבארת הגמרא: רַב אָמַר, דווקא בְּרוּבָּהּ, אֲבָל כשנפחתה רק בְּאַרְבַּע, רשאי לזרוע למטה רק ד' טפחים, שכן אָדָם זוֹרֵעַ גם כשחֲצִיוֹ לְמַטָּה וְחֲצִיוֹ לְמַעְלָה – מקצת גינתו למטה ומקצתה למעלה, ואם כן הגינה ראויה לזריעה. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, אף כשנפחתה בְּאַרְבַּע, יכול לזרוע הכל למטה, שכן אֵין דרך אָדָם להיות זוֹרֵעַ חֲצִיוֹ לְמַטָּה וְחֲצִיוֹ לְמַעְלָה.

לעיל (קטז:) אמר שמואל שעליה שנפחתה בארבעה טפחים, יכול בעליה לרדת לדור למטה, ולדעת רב, רק כשנפחתה ברובה: מבארת הגמרא: וּצְרִיכָא לאבאר את מחלוקתם בשני האופנים, דְּאִי אַשְׁמוּעִינַן – אם היו משמיעים דעתם רק לגבי דִּירָה, היה משמע שרק בָּהּ – בדירה קָאָמַר שְׁמוּאֵל שכשנפחתה בארבעה יכול לרדת, מְשׁוּם דְּלָא עֲבִידֵי אִינְשֵׁי דְּדִירֵי פּוּרְתָּא הָכָא וּפּוּרְתָּא הָכָא – אין דרך אנשים לדור כשמקצת חפציהם כאן ומקצתם שם, אֲבָל לְעָנְיַן זְרִיעָה, עֲבִידֵי אִינְשֵׁי דְּזָרְעֵי הָכָא פּוּרְתָּא וְהָכָא פּוּרְתָּא – אנשים עשויים לזרוע כך, והגינה ראויה לזריעה, וְאֵימָא – היינו טועים שמוֹרֶה לֵיהּ שמואל לְרַב בזה. וְאִי אִיתְּמַר מחלוקתם רק בָּהֵךְ – בגינה, היה משמע שרק בָּהֵךְ קָאָמַר רַב שאינו רשאי לזרוע הכל למטה, שכן היא ראויה לזריעה עד שיפחת רובה, אֲבָל בָּהָא – בדירה, אֵימָא מוֹדֶה לֵיהּ רב לְשְׁמוּאֵל שאם נפחתה בארבעה אינה ראויה לדירה. לכן וְצְרִיכָא שני האופנים.

שנינו במשנה: נָתְנוּ לוֹ בית דין זְמַן לקוץ וכו': מבררת הגמרא: וְכַמָּה הוא הזְּמַן שבֵּית דִּין נותנים באופנים כאלו. ומבארת: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שְׁלֹשִׁים יוֹם:

שנינו במשנה: מִי שֶׁחָיְתָה פּוֹתְלוֹ כו', אמר לו הילך יציאותיך וכו' אין שומעין לו: מדייקת הגמרא: הָא מִדְּקָתָנֵי בסֵיפָא 'הֵילְךְ יְצִיאוֹתֶיךָ', מִכְּלָל דְּבַתְּרַיְנְהוּ עָסְקִינַן – משמע שמדובר שפינה בעל הגינה את האבנים, שאם לא כן אין לו הוצאות. ואם כן, טַעֲמָא שזוכה בהן הוא משום דְּפַנְּיִנְהוּ וזה מעשה קנין, ומשמע שהָא אם לֹא פַּנְּיִנְהוּ, לֹא קנה. שואלת הגמרא: אַמַּאי לא קנה, וְתֶקְנָה לֵיהּ שָׁדֶהוּ בקנין חצר, דְּאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, חֲצֵירוֹ שֶׁל אָדָם קוֹנֶה לוֹ אף שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ – כשאינו יודע שהחפץ בחצר. ומשיבה: הָנֵי מִילֵּי שחצר קונה, זהו הֵיכָא דְּקָא מֵיכַוֵּין לְאַקְנוּיֵי לֵיהּ – כשמתכוון המקנה להקנות, אֲבָל הָכָא, אִישְׁתַּמּוּטֵי הוּא דְּקָא מִישְׁתַּמֵּיט לֵיהּ – רק רצה להשתמט מחבירו שביקשו לפנותן, ואין כוונתו להקנות:

שנינו במשנה: הַשּׂוֹכֵר לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ בַּתֶּבֶן כו' אין שומעין לו: מבארת הגמרא: וּצְרִיכָא המשנה לבאר דין זה גם בכותל וגם בפועל, משום דְּאִי אַשְׁמוּעִינַן רק לְהָךְ קַמַּיְיתָא – את הדין הראשון, שהוא דְּכִי קָאָמַר לֵיהּ בעל הכותל לחבירו 'הֵילְךְ יְצִיאוֹתֶיךָ' אֵין שׁוֹמְעִין לו, היה משמע שאינו קונה בעל כרחו מְשׁוּם דְּלֵית לֵיהּ אֶגְרָא נַמִּי, אך בעל הכותל חייב לו ממון, אֲבָל הָכָא – בשוכר פועל, דְּאִית לֵיהּ אֶגְרָא נַמִּי – שחייב לפועל שכר, אֵימָא שׁוֹמְעִין לוֹ ורשאי לפרוע תבן, דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי – רגילים אנשים לומר, 'מְמְרֵי רַשְׁוָתֵיךְ, פָּאֲרֵי אַפָּרֵי' – מבעל חובך שאין לו כסף, הפרע אף סובין, כלומר שהחייב ממון לחבירו, יכול לפורעו בכל אופן שירצה. לכן אמרה המשנה, שלפועל חייב לפרוע דווקא כסף. וְאִי אַשְׁמוּעִינַן רק הָכָא – בפועל, היה משמע שרק הָכָא הדין הוא שֶׁמְּשַׁקְּבֵל עָלָיו הפועל, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ לשוכר אם חזר בו, מְשׁוּם דְּאִית לֵיהּ אֶגְרָא נַמִּי, ולכן כשהתרצה לפרוע תבן, קנאו הפועל בשכרו, אֲבָל הָכָא בבעל גינה, דְּלֵית לֵיהּ אֶגְרָא נַמִּי, אֵימָא שׁוֹמְעִין לוֹ, ובעל הכותל יכול לחזור בו. לכן צְרִיכָא המשנה לומר שכשפינה אותן בעל הגינה, זכה בהן.

שנינו במשנה: השוכר את הפועל וכו' ואמר טול מה שעשית בשכרך, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ: מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא בברייתא, שׁוֹמְעִין לוֹ לשוכר. ומתרצת: אָמַר רַב נַחְמָן, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן – במשנה, מדובר ששכר פועל לעשות בָּשֶׁלּוֹ – בתבן של השוכר, ואילו כָּאן – בברייתא, מדובר ששכרו לעשות בְּתבן שֶׁל חֲבֵירוֹ, ולכן השוכר אינו חייב בשכרו, אלא חבירו.

מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רָפָּא לְרַב נַחְמָן, כששכרו לעשות בָּשֶׁלּוֹ, מַאי טַעֲמָא חייב לפרוע דווקא כסף, זהו משום דְּאָמַר לֵיהּ הפועל, אַגְרָא עָלָךְ – שכר יש לי עליך, וחייב הנך לפרוע כסף כמו שנתחייבת. ואם כן, כששכרו לעשות בְּשֶׁל חֲבֵירוֹ, נַמִּי שְׁכָרוֹ עָלָיו – על השוכר, דְּתַנְיָא, הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל לַעֲשׂוֹת בְּשֶׁלּוֹ, שאמר 'אתן לך מלאכה משלי', וְהֶרְאָהוּ פְּשִׁדָּה שֶׁל חֲבֵירוֹ ואמר לו לעבוד בה, נוֹתֵן לוֹ השוכר שְׂכָרוֹ מְשֻׁלָּם – שכר מלא, וְחוֹזֵר השוכר וְנוֹטֵל מִבַּעַל הַבַּיִת [בעל השדה] מַה שֶּׁהֶחֱנָה אוֹתוֹ – מה שהרוויח בעל הבית מהעבודה. ואם כן, השוכר חייב בשכרו, וחייב לפרוע דווקא כסף. מתרצת הגמרא: אֶלָּא אָמַר רַב נַחְמָן, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן – במשנה שכרו לעשות בָּשֶׁלּוֹ – בשל השוכר, וְכָאן – בברייתא שכרו לעשות בְּשֶׁל הֶפְקֵר – ללקט תבן מההפקר, ולכן אין השוכר זוכה בתבן, ואינו מחוייב בשכר הפועל.

אִיתְּיבֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן, הרי השוכר זוכה במציאות שמלקט הפועל, שכן שנינו בברייתא, מְצִיאַת פּוֹעֵל לְעַצְמוֹ, ומבארת הברייתא, אֵימָתַי, בְּזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ בַּעַל הַבַּיִת 'נַכֵּשׁ עִמִּי הַיּוֹם' אוֹ 'עֲדוֹר עִמִּי הַיּוֹם', ולכן כל מלאכה אחרת שעושה הפועל, כגון הגבהת מציאה, היא לעצמו. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ בסתם 'עֲשֵׂה עִמִּי מְלָאכָה הַיּוֹם', כל מלאכתו לבעל הבית, ולכן מְצִיאָתוֹ לְבַעַל הַבַּיִת, שכן גם זו מלאכה, וכל שכן שהשוכר זוכה במציאותיו כששכרו ללקט מציאות [מההפקר], ולכן התחייב בשכרו וחייב לפרוע כסף. מתרצת הגמרא: אֶלָּא אָמַר רַב נַחְמָן, מדובר בשל הפקר, וְלֹא קַשְׁיָא, כָּאן – במשנה שכרו לעשות בתבן הפקר בְּהַגְבָּהָה, וכשהגביהו הפועל, זכה בו השוכר, והתחייב בשכרו, ולכן חייב לפרוע כסף, וְכָאן – בברייתא שכרו לעשות בְּהַבָּטָה – בלא הגבהה, כגון לשמור עליו, ולכן לא זכה בו השוכר, שכן הבטה אינה קונה בהפקר, ולא התחייב בשכרו, ויכול לומר 'טול'.

הגמרא מבררת האם דין 'הבטה אינה קונה בהפקר' הוא מוסכם: אָמַר רַבָּה, הַבָּטָה בְּהֶפְקֵר האם קונה, תַּנָּאֵי – מחלוקת תנאים הִיא, דְּתַנָּן (שקלים פ"ד מ"א), שׁוֹמְרֵי – אנשים הממונים על ידי בית דין לשמור על פְּקִידֵי שְׁבִיעִית – חיטים או שעורים שגדלו בשמיטה בלא שנזרעו, ושומרים עליהם לצורך המנחות, נוֹטְלִין – מקבלים שְׂכָרָן מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה, ואין רשאים לעבוד בחינם, כפי שיבואר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, חֲרוּצָה מִתְנַדֵּב הוּא – רשאי לעבוד בחינם, וְשׁוֹמֵר חִנָּם הוא. אָמְרוּ לוֹ חכמים לרבי יוסי, אם אַתָּה אוֹמֵר כֵּן, אזי אֵין בָּאִין המנחות מִשֶּׁל צִבּוּר, כפי שיבואר. מבאר רבה: מַאי לָאו בָּהָא – האם לא בזה קָמִפַּלְגִי, דְּתָנָא קַמָּא סָבַר, הַבָּטָה בְּהֶפְקֵר קָנְיָא – קונה, והספיחים נקנים לשומר, וְאִי יְהִיבִי לֵיהּ אֶגְרָא, אֵין – אם נותנים לו הציבור שכר, נקנים הם לציבור, וְאִי לָא, לֹא נקנים להם, ונמצא שלא באים המנחות משל ציבור. וְרַבִּי יוֹסֵי סָבַר, הַבָּטָה בְּהֶפְקֵר לֹא קָנְיָא, ולא קנה השומר, וְכִי אֲזְלִי – וכשהולכים הַצִּבּוּר וּמַיְיתֵי – מביאים את הספיחים, הַשְׁתָּא הוּא דְּקָא זָכֵי בֵּיהּ – עכשיו זוכים בהם, ונמצא שהמנחות באים משל ציבור. מברר רבה: וּמָה כוונת חכמים שאמרו 'אַתָּה אוֹמֵר אין באין משל ציבור', הרי לדעת רבי יוסי הן אכן באו משל ציבור. ומבאר: הָכִי קָאָמְרֵי לֵיהּ – כך

המשך בעמוד לג

אמרו לו, מִדְּבָרֶיךָ – באופן שאמרת, שיתנדבו, לְדִבְרֵינוּ – לסברתנו, שהבטה בהפקר קונה, נמצא שאין הָעוֹמֵר וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם בָּאִין מִשֶּׁל צִבּוּר. אם כן נחלקו תנאים האם הבטה קונה בהפקר.

דוחה הגמרא: אָמַר רָבָא, לֹא נחלקו בכך, אלא דְּכוּלֵּי עָלְמָא סוברים שֶׁהַבָּטָה בְּהֶפְקֵר קָנֵי, וְהָכָא בברייתא, בסברת 'חַיישִׁינַן שֶׁמָּא לֹא יִמְסְרֵם יָפֶה יָפֶה' קָמִיפַּלְגִי. דְּרַבָּנַן סָבְרִי, יְהַבִינְן לֵיהּ לשומר אַגְרָא – שכר, וְאִי לֹא, נקנו לו הספיחים בהבטה, ואף אם יקדישם, חַיישִׁינַן – חוששים אנו שֶׁמָּא לֹא יִמְסְרֵם לציבור יָפֶה יָפֶה בלב שלם, אלא ירצה שתקרב המנחה משלו, ונמצא שלא באו משל ציבור. וְרַבִּי יוֹסֵי סָבַר, לֹא חַיישִׁינַן שֶׁמָּא לֹא יִמְסְרֵם יָפֶה יָפֶה, וודאי יתן במתנה גמורה. מברר רבא: וּמַה כוונת חכמים 'אַתָּה אוֹמֵר' וכו', הרי לדעתו אכן באו משל ציבור. ומבאר: הָכִי קָאָמְרִי לֵיהּ, מִדְּבָרֶיךָ שיתנדבו, לְדִבְרֵינוּ דְּחַיישִׁינַן שֶׁמָּא לֹא יִמְסְרֵם יָפֶה יָפֶה, אם כן אֵין עוֹמֶר וּשְׁתֵּי לֶחֶם בָּאִין מִשֶּׁל צִבּוּר. אם כן לדעת כולם הבטה בהפקר קונה.

אִיבָּא דְּאָמְרִי שִׁרְבָא אָמַר, דְּכוּלֵּי עָלְמָא הַבָּטָה בְּהֶפְקֵר לֹא קָנֵי. וְהָכָא בְּסברת 'חַיישִׁינַן לְבַעֲלֵי זְרוֹעוֹת' קָמִיפַּלְגִי, דְּתַנָּא קַמָּא סָבַר, דְּתַקִּינוּ – תיקנו רַבָּנָן לְמֵיתַב לֵיהּ – לתת לשומר אַרְבַּע זוּזֵי בשברו, כִּי הֵיכִי שייצא קול שהספיחים נשמרים להקדש, וּדְלִישְׁמְעֵי בַּעֲלֵי זְרוֹעוֹת – ישמעו אנשים אלימים, הלוקחים ספיחים בחזקה, וְלִיפְרְשׁוּ מִינַיְיהוּ – יפרשו מהם. וְרַבִּי יוֹסֵי סָבַר, לֹא תַּקִּינוּ כך, שכן לא חששו לבעלי זרועות.

ומה שאמרו חכמים לרבי יוסי 'וּמַה אַתָּה אוֹמֵר', אין כוונתם שהספיחים נקנים לשומרים, שהרי הבטה אינה קונה בהפקר, אלא הָכִי קָאָמְרֵי לֵיהּ, מִדְּבָרֶיךָ, שישמרו בחינם, לְדִבְרֵינוּ – לסברתנו, שאנו סוברים שחכמים תיקנו שיקבלו השומרים שכר מתרומת הלשכה, אם כן השומר ששמר בחינם, הרי אינו מקבל כסף זה שהקנו לו חכמים, ונמצא שבכסף שבלשכה יש כסף של יחיד, והרי מכסף זה קונים קרבנות ציבור, ונמצא שקרבנות אלו נקנו מכסף של יחיד, וְאֵין הם בָּאִין מִשֶּׁל צִבּוּר. ולכן סוברים חכמים שאין השומר יכול לשמור בחינם.

הגמרא מבארת שעוד אמוראים סוברים כמו הלישנא האחרונה, שהבטה בהפקר אינה קונה, ונחלקו חכמים ורבי יוסי בסברת 'חרשין לבעלי זרועות': וְכֵן כִּי אָתָא [–כאשר בא] רָבִין מארץ ישראל לבבל, הוא אמר שְׁאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, חוֹשְׁשִׁין לְבַעֲלֵי זְרוֹעוֹת אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ – שבזה נחלקו בברייתא:

משנה

המשנה מבארת באיזה אופן מותר לאדם להשתמש ברשות הרבים, באופן שיתכן שיגיע מכך היזק לבני רשות הרבים: הַמּוֹצִיא זֶבֶל לִרְשׁוּת הָרַבִּים – הרוצה להוציא זבל מהרפת שלו לרשות הרבים כדי לקחתו לזבל שדהו, אינו רשאי להשהותו שם עד שיקחוהו משם, שהרי הזבל יכול להזיק לבני רשות הרבים, אלא הַמּוֹצִיא את הזבל, מוֹצִיא אותו, וְהַמְּוַבֵּל ממתין ברשות הרבים, ולוקח אותו מיד וּמְוַבֵּל את השדה או הגינה.

אֵין שׁוֹרִין טִיט בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, במקומות שנוהגים לשרות טיט במים ימים רבים במקום אחד, וְכֵן אֵין לוֹבְנִים לְבֵנִים ברשות הרבים, שדברים אלו מפריעים לבני רשות הרבים, אֲבָל גּוֹבְלִין טִיט בִּרְשׁוּת הָרַבִּים על מנת לתתו מיד בבנין, שכן תשמיש זה אינו מפריע לבני רשות הרבים, אֲבָל לֹא גובלים שם לְבֵנִים, שכן שימוש זה מפריע להם.

הַבָּנָה – הרוצה לבנות בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אינו רשאי להביא לשם אבנים ולהשהותן שם, אלא הַמֵּבִיא אֲבָנִים, מֵבִיא אותן, וְהַבּוֹנֶה מקבל אותן מידיו וּבוֹנֶה. וְאִם הֵזִיק – ואף באופן שעשה כך, שהוציא את הזבל לרשות הרבים ומיד לקחו לגינה, או שגבל טיט ברשות הרבים, או שהביא אבנים לרשות הרבים ומיד לקחם הבונה, אף על פי כן, אם הזיק בזמן שהיו ברשות הרבים, מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהֵזִיק, אף שמותר לעשות כך. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, לא רק שאינו חייב לשלם על נזקיו, שכן עשה ברשות, אלא אַף מְתַקֵּן הוּא אֶת מְלַאכְתּוֹ לִפְנֵי שְׁלָשִׁים יוֹם – הרוצה לבנות, יכול להביא אבנים שיהיו מוכנות לבנין, שלשים יום לפני שמתחיל לבנות, ואם ניזק אדם על ידי אבנים אלו, פטור מלשלם:

גמרא

הגמרא מבררת מי הוא התנא ששנה את המשנה: לֵימָא – סוברת הגמרא לומר, שמַתְנִיתִין דְּלָא – אינה סוברת כְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּתַנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בְּשָׁעָה הוֹצָאַת זְבָלִים, אָדָם מוֹצִיא – רשאי להוציא את זְבָלוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְצוֹבְרוֹ – ורשאי לצוברו שם כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא נִישּׂוֹף בָּרַגְלֵי אָדָם וּבְרַגְלֵי בְּהֵמָה, שדריסתם מועילה לזבל, ומותר לעשות כן משום שָׁעָל מָנָת כֵּן הִנְחִיל יְהוֹשֻׁעַ לְיִשְׂרָאֵל אֶת הָאָרֶץ, שהתנה עימם שיהיה אדם רשאי להוציא את זבלו באופן זה. ונמצא, שמשנתינו שאסרה להשהות זבל ברשות הרבים, אינה שנויה כדעתו של רבי יהודה.

מתרצת הגמרא: אֲפִילּוּ תֵּימָא – תאמר שמשנתינו סוברת כְּרַבִּי יְהוּדָה, לא קשה, שכן אפשר לומר שמּוֹדֶה רַבִּי יְהוּדָה, שֶׁאַף שמותר להוציא זבל לרשות הרבים, אך אִם הֵזִיק בזה חַיָּיב לְשַׁלֵּם, ומה שהמשנה אמרה שאין להשהות שם זבל, אינו מעיקר הדין אלא רק עצה טובה, שלא ישהה שם אדם את זבלו, כדי שלא יתחייב בנזקו.

מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא – והרי שנינו (ב"ק סב:) לענין אדם שהניח נר ברשות הרבים ועבר שם גמל טעון פשתן ונדלק הפשתן מן הנר, שחייב בעל הנר, ושנינו שמּוֹדֶה רַבִּי יְהוּדָה, בְּנֵר חֲנוּכָּה שֶׁהוּא פָּטוּר – שאם נר זה היה נר חנוכה, בעל הנר פטור מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בִּרְשׁוּת. ומבררת הגמרא: מַאי לָאו – האם אין כוונת רבי יהודה, שבנר חנוכה פטור משום שעשה בִּרְשׁוּת דְּבֵית דִּין, ואם כן, אף מי שמוציא זבל לרשות הרבים, הרי הוא עושה ברשות בית דין, וצריך הוא להיות פטור.

מתרצת הגמרא: לֹא, אין רבי יהודה פוטר משום שעשה ברשות בית דין, אלא משום שהוא עושה בִּרְשׁוּת דְּמִצְוָה, אך אם הוא עושה רק ברשות בית דין בלא שיש בזה מצוה, חייב. ואם כן, יתכן שסובר רבי יהודה שהמוציא זבל לרשות הרבים חייב בנזקו אף שיש לו רשות להוציאו, ויתכן שמשנתינו היא כדעת רבי יהודה.

מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא, כָּל אֵלּוּ שֶׁאָמְרוּ חכמים שמּוּתָּרִין הן לְקַלְקֵל בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, הדין הוא שאם הִזִּיק, חַיָּיב לְשַׁלֵּם, וְרַבִּי יְהוּדָה פּוֹטֵר. ואם כן, המשנה שאסרה להשהות זבל ברשות הרבים, ודאי אינה כדעת רבי יהודה, שכן אין לומר שזו עצה טובה, שלא ישהה אדם זבלו ברשות הרבים כדי שלא יתחייב בנזקו, שהרי לדעת רבי יהודה, אף אם נגרם היזק מחמת הזבל, הבעלים פטורים, שהרי לדעתו חכמים התירו להוציא זבל לרשות הרבים.

מעלה הגמרא למסקנא, אֶלָּא אכן מָהֲוֵורְתָא – ודאי שמַתְנִיתִין היא דְּלָא כְּדעת רַבִּי יְהוּדָה.

הגמרא מבארת, שיש עוד תנאים הסוברים, שמי שעושה פעולה שהתירו לו חכמים לעשותה, פטור מלשלם על נזק שנגרם על ידי פעולה זו: אָמַר אַבַּיֵי, רַבִּי יְהוּדָה וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי שִׁמְעוֹן, בּוּלְהוֹ סְבִירָא לְהוּ – שלושתם סוברים, שכָּל מָקוֹם שֶׁנָּתְנוּ לוֹ חֲכָמִים לאדם רְשׁוּת לעשות פעולה מסוימת, וְהִזִּיק על ידה, פָּטוּר מלשלם. ומבארת הגמרא היכן למדנו שתנאים אלו סוברים כך. רַבִּי יְהוּדָה, הָא דַּאֲמָרַן בברייתא לעיל, שכל אלו שאמרו שמותרים לקלקל ברשות הרבים, רבי יהודה פוטר אם הזיק.

רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, דְּתַנַּן במשנתינו, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אַף מְתַקֵּן הוּא הבנאי אֶת מְלַאכְתּוֹ לִפְנֵי שְׁלָשִׁים יוֹם – שרשאי להביא לבנים לרשות הרבים ל' יום לפני שרוצה להתחיל לבנות, ולהשהותן שם, ואם הזיקו, פטור מלשלם.

רַבִּי שִׁמְעוֹן, דְּתַנַּן (ב"ב כ:), הָיָה מַעֲמִידוֹ לתנור בַּעֲלִיָּיה שמעל הבית, צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא תַּחְתָּיו – תחת התנור מַעֲזִיבָה בעובי שְׁלֹשָׁה טְפָחִים לפחות, כדי שלא ידליק התנור את קורות הגג. וּכְבִירָה – אם היה מעמיד כירה בעליה, די במעזיבה בעובי טֶפַח, שכן חום הכירה קטן מחום התנור. וְאִם הִזִּיק, שנשרף הבית ומה שסביבו, מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיק אף שהרחיק כך. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, לֹא אָמְרוּ חכמים את כָּל הַשִּׁיעוּרִים הֵלָלוּ, אֶלָּא כדי לומר שֶׁאִם הרחיק כך, ובכל זאת הִזִּיק, פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם, שהרי עשה כמו שאמרו חכמים.

אגב שנזכרו דיני היזק שעל ידי בניה, מבררת הגמרא מי משלם היזק זה: תָּנוּ רַבָּנָן, הַחָצָב – חוצב האבנים מן ההר, שָׁמָטַר אבן חצובה לַסַּתָּת, שמסתת אותה שתהיה מרובעת וחלקה, ונפלה מיד הסתת והזיקה, הַסַּתָּת חַיָּיב לשלם על נזק זה, שהרי מוטל היה עליו לשומרה. הַסַּתָּת שָׁמָטַר את האבן המסותתת לַחַמָּר המוביל אותה למקום הבניה, ונפלה מיד החמר והזיקה, הַחַמָּר חַיָּיב. הַחַמָּר שָׁמָטַר לַבַּתָּף המושיט אותה לבנאי העומד על מעמד החומה, ונפלה מיד והזיקה, הַבַּתָּף חַיָּיב. הַבַּתָּף שָׁמָטַר לַבַּנַּאי שמניח אותה במקומה לחברה בסיד, ונפלה מידו והזיקה, הַבַּנַּאי חַיָּיב. הַבַּנַּאי שֶׁהניח אותה בחומה וּמָטַר אותה לְאַדְרִיכָל – המיישר את האבן שתהיה יושבת במקום הראוי לה, שלא תהיה עקומה או בולטת מחוץ לחומת הבנין, ונפלה מיד האדריכל והזיקה, אַדְרִיכָל חַיָּיב. וְאִם הִנִּיחַ האדריכל את הָאֶבֶן עַל הַדִּימוֹס [–שורת הלבנים בבנין], וסיים את מלאכתו, ומשם נפלה וְהִזִּיקָה, כּוּלָּן חַיָּיבִין לְשַׁלֵּם, שכיון שהאבן נפלה לאחר שהניחה, אין זה נחשב מכחו, והיות ומדובר כאן שכולם עובדים בקבלנות [כמבואר להלן] וכולם שותפים במלאכה זו, מוטלת האחריות על כולם.

מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא בברייתא, אַחֲרוֹן חַיָּיב וְכוּלָּן פְּטוּרִים, ומבואר שרק האדריכל חייב. ומתרצת: לֹא קַשְׁיָא, כָּאן – בברייתא

המשך בעמוד לג

השניה, שחייבה רק את האדריכל, מדובר בְּשִׁכִּירוּת – שעבדו כולם בשכירות, ואינם שותפים בעבודה זו, אלא כל אחד הסתלק ממנה כאשר גמר את מלאכתו, וּבָאן – בברייתא הראשונה שמחייבת את כולם, מדובר בְּקַבְּלָנוּת – שכולם שותפים במלאכה ומוטל עליהם להשלימה, ולכן כולם חייבים. אלא שאם נפלה האבן מיד אחד מהם, הוא לבדו חייב, שכן הנזק נגרם מכחו, ואדם מועד לעולם, אף אם הזיק באונס:

משנה

המשנה מבארת מי זוכה בצמחים שצמחו במקום שיש ספק למי הוא שייך: שְׁתֵּי גַּנּוֹת זוֹ עַל גַּב זוֹ – סמוכות זו לזו, אלא שקרקע האחת גבוהה מקרקע השניה, וְהַיְרֵק צומח בֵּינְתַיִם – בשטח הזקוף שבין שתי הגינות.

רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, הירק שֶׁל עֶלְיוֹן – בעל הגינה העליונה, שהרי הוא יונק מעפרו. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שֶׁל בעל הַתַּחְתּוֹן – של בעל הגינה התחתונה, שהרי הוא מונח על אוירו. אָמַר רַבִּי מֵאִיר, הרי אִם יָרְצָה הָעֶלְיוֹן לְיַקֵּחַ אֶת עֲפָרוֹ – עפר גינתו, ולהשוות את גובה קרקעו לקרקע הגינה התחתונה, הרי אֵין כָּאן יֵרֶק – לא יוכל הירק לצמוח, שכן הוא צומח מהעפר שתחת הגינה העליונה. ונמצא שהעליון יכול לעשות שלא יצמח הירק, ולכן הוא שלו. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אִם יִרְצֶה הַתַּחְתּוֹן לְמַלְאוֹת אֶת גִּנָּתוֹ עפר, ולהשוות את גובה קרקע גינתו לקרקע הגינה לעליונה, הרי אֵין כָּאן יֵרֶק, שכן הוא צומח באוויר שמעל הגינה התחתונה. ונמצא שהתחתון יכול לעשות שלא יצמח הירק, ולכן הוא שלו. אָמַר רַבִּי מֵאִיר, מַאֲחַר שֶׁשְּׁנֵיהֶן יְכוֹלִין לְמַחוֹת זֶה עַל זֶה – לגרום שהירק לא יצמח, רוֹאִין מֵהֵיכָן יֵרֶק זֶה חַי, והרי הוא יונק מקרקע הגינה העליונה, ולכן שייך לעליון. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, הירק צריך להיות של העליון, כדעת רבי מאיר, ולכן, כָּל ירק שצומח קרוב לגינה העליונה, שֶׁהָעֶלְיוֹן יָכוֹל לְפַשְּׁטוֹ אֶת יָדוֹ וְלִיטּוֹל אותו, הֲרֵי הוּא שֶׁלּוֹ, וְהַשְּׁאָר, שאין העליון יכול להגיע אליו בהושטת יד, הוא שֶׁל הַתַּחְתּוֹן, שכן העליון מפקירו משום שגנאי הוא לו לבקש מהתחתון רשות להכנס לגינתו וליטלו.

גמרא

הגמרא מבארת את המחלוקת: אָמַר רָבָא, בְּעִיקָּרוֹ של הירק [–שורשיו], כּוּלֵי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי דְּעֶלְיוֹן חַיָּיב – כולם מודים שהם של העליון. כִּי פְּלִיגִי בְּנוֹפוֹ – נחלקו רק בענפים ובעלים, התלויים באויר הגינה התחתונה. רַבִּי מֵאִיר סָבַר, שֶׁדֵּי נוֹפוֹ בָּתַר עִיקָּרוֹ – זרוק הנוף אחר העיקר, וכמו שהעיקר שייך לעליון, כך גם הנוף. וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר, לֹא אֲמְרִינַן שֶׁדֵּי נוֹפוֹ בָּתַר עִיקָּרוֹ, ואם כן הוא של התחתון, שהרי גדל באוירו.

הגמרא מבארת, שתנאים אלו נחלקו באופן דומה לגבי מקח וממכר, וכן לגבי ערלה: (ואוזדא לטעמייהו) [וְתַנְיָא נַמִּי גַּבֵּי מֶקַח וּמִמְכָּר, שנחלקו כִּי הַאי גַּוְונָא] – באופן זה, דְּתַנְיָא בברייתא, לענין מקח וממכר, שאדם שקנה אילן אחד בתוך שדה של חבירו, שהדין הוא שלא קנה עמו קרקע, אזי כל אילן קטן חַיּוֹצֵא [–הצומח] בין מִן הַגָּוַע ובין מִן הַשָּׂרָשִׁין של האילן הראשון, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל בַּעַל הַקַּרְקַע, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הצומח מִן הַגָּוַע, שֶׁל בַּעַל הָאִילָן, שהרי מאילנו צמח, וְהצומח מִן הַשָּׂרָשִׁין, שֶׁל בַּעַל הַקַּרְקַע, שהרי מקרקעו צמח. ואם כן כולם מודים שהצומח מן השורשים, זהו אילן חדש ושייך לבעל הקרקע, וכל המחלוקת היא, האם גזע האילן נגרר אחר השורשים או לא. לדעת רבי מאיר, הגזע נגרר אחר השורשים, ואף הצומח ממנו שייך לבעל הקרקע, ולדעת רבי יהודה, אין הגזע נגרר אחר השורשים, והצומח ממנו שייך לבעל האילן, שהרי מאילנו צמח.